

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЕКОНОМІКИ

А Досліджується зміст загальних і професійних компетенцій магістра економіки як майбутнього викладача. Систематизовані вимоги до особистості майбутнього викладача. З'ясовані основи програм педагогічної підготовки магістрів у вищих економічних навчальних закладах.

Ключові слова: компетенція, загальні компетенції, професійні компетенції, магістр економіки, майбутній викладач.

Актуальність проблеми. Завдання професійно-педагогічної підготовки магістрів економіки найчастіше вирішуються шляхом упровадження в навчальний процес інноваційного змісту і технологій навчання. Однак необхідно враховувати, що результатом освіти є освіченість і компетентність фахівця. Освіченість людини вимірюється в знаннях і вміннях, компетентність – у компетенціях. Відомо, що компетенція є здатність, заснована на знаннях, досвіді, цінностях, набутих завдяки навчанню, те, що породжує вміння; характеристика, яку можна виявити, спостерігаючи за діями, вміннями.

Якість освіти сьогодні прийнято вимірювати не в знаннях і вміннях, а у відповідних вимогам суспільства компетенціях, адже можна бути освіченим, але не компетентним – не зможти проявити (мобілізувати) свої знання в конкретній ситуації. Однак професійна компетентність багатьох викладачів чітко прив'язана до конкретних потреб індустріального суспільства, яке здає свої позиції. Суспільство знання, яке йде на його зміну, більшою мірою орієнтується на зовнішній світ і йому потрібен інший тип викладача (магістра економіки) як носія ідей цього суспільства.

Аналіз публікацій із даної проблеми показує, що якість педагогічної підготовки з урахуванням вимог до професійної компетентності завжди вивчалася дидактикою вищої школи як основна категорія. Узагальнення останніх публікацій, у яких вирішувалася дана проблема, показало, що увага сучасних дослідників зосереджується в основному на розкритті методів і прийомів, що забезпечують підвищення якості педагогічної підготовки фахівців на етапі її функціонування. Щодо пошуку змісту загальних і професійних компетенцій магістра економіки як майбутнього викладача, які є основою їхньої педагогічної підготовки, то, як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, ця галузь наукових досліджень лише переживає процес становлення.

Поки залишаються невирішеними аспектами проблеми (або слабо вивченими) питання узгодження системи педагогічної підготовки магістрів економіки з міжнародними професіографічними вимогами до їхніх загальних і професійних компетенцій.

Тому *метою даної статті* є визначення основ-

них компетенцій магістра економіки (загальних і професійних), вимог до його особистості, які повинні складати основу змісту педагогічної підготовки магістрів економіки.

З огляду на вищезазначене, **завданнями дослідження** було: 1) дослідити зміст загальних (ключових) і спеціальних (професійних) компетенцій магістрів економіки як майбутніх викладачів, 2) сформулювати вимоги до їхньої особистості, 3) застосувати професіографічні методики для визначення готовності магістра економіки до виконання професійних завдань викладання економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальні компетенції розглядаємо як такі, що необхідні людині для соціалізації в реальному житті, а професійні – для виконання професійних функцій. Загальні компетенції формуються у процесі неперервної освіти людини, спеціальні – в процесі професійної підготовки (професійної освіти, підвищення кваліфікації, післядипломної освіти тощо).

Вирішуючи *перше завдання* дослідження, виділяємо основні напрямки загальних компетенцій: політичні та соціальні компетенції; компетенції, необхідні для життя в полікультурному суспільстві; комунікативні компетенції; компетенції, пов'язані з появою суспільства інформації, здатність учитися все життя як основа неперервної підготовки в професійному плані, а також особистому та суспільному житті.

Здійснюючи педагогічну підготовку магістрів економіки, треба мати на увазі той факт, що на сферу освіти специфічно впливають такі тенденції постіндустріальної економіки: стрімкий розвиток інформаційної «суми технологій» як спосіб подальшого підвищення ефективності всіх видів виробництва, оскільки їхні техніко-технологічні можливості досягли своєї природної межі; збереження і підвищення рівня ефективності суспільного виробництва, яке стає науково й енергоємним, дорожчим і безлюдним, безвідходним і високопродуктивним; високий рівень інформатизації і комп'ютеризації виробництва, поширення гнучких автоматизованих виробництв, цехів і заводів-автоматів, автоматизація розумової праці працівників ведуть до відмирання професій і появи «універсального працівника»; суттєва зміна структури зайнятості – перерозподіл працівників

із матеріального виробництва в сфері інформатики, культури, охорони здоров'я, освіти, сервісу, дозвілля; значні витрати «робочого» часу на саморозвиток і самовдосконалення людини – ймовірно, що «корисним для суспільства часом стає вільний час індивіда»; відмова від інформаційного навчання в підготовці кадрів на користь методологічного, коли працівник уміє самостійно знаходити й раціонально використовувати необхідну інформацію, нові інформаційні технології навчання істотно скоротять терміни засвоєння освітніх стандартів, а традиційна професійна освіта буде втрачати свою актуальність, процеси інтеграції та диференціації наукового знання, інтеграції та структуруванням банків даних і знань, створенням гіпертекстів, при цьому доступ до них буде відкритий для переважної більшості населення шляхом умілого формування запиту (вміння шукати, відбирати, аналізувати та оцінювати інформацію), в структурі особистості незначне місце займе професійна спеціалізація і рівень кваліфікації працівника, а головне місце – оволодіння ключовими компетенціями та залучення до загальнолюдських цінностей; високі технології і техніка суспільного виробництва інтенсивно проникають у домашнє господарство й повсякденний побут, особливо в частині інформатизації сім'ї, побуту; подолання відчуження людини від процесу і результатів праці, мають самоцінність для розвитку і самореалізації людини в житті, розширюється громадський сектор науки, коли заняття науковою діяльністю стає можливим для будь-кого, хто бажає й підготовлений, – усе більша кількість людей залучається до виконання і кваліфікованого використання результатів наукових досліджень, орієнтованих на рішення практичних завдань; усе більшу частину займає освіта за індивідуальними планами, що враховує психофізіологічні, генетичні та інші якості людини, що потребують від викладача не стільки дидактичної, скільки управлінської компетентності.

Але акцент у сучасному суспільстві робиться не просто на компетенціях, а на ключових компетенціях. Ключова компетенція є визначальною, тому що вона відповідає умовам реалізації, що не є обмеженими або занадто специфічними, а в деякій мірі універсальними. За підготовки легко зрозуміти, чому віддають перевагу розвитку компетенцій «широкого спектра», здатних проявити себе в різних ситуаціях й умовах.

На нарадах і семінарах Ради Європи обговорювалися, в тому числі і проблема ключових компетенцій, список яких у контексті підготовки спеціаліста має такий вигляд [1]:

Вивчати: вміти знаходити користь у досвіді; організувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх, організувати свої власні прийоми навчання; вміти вирішувати проблеми, самостійно вчитися.

Шукати: замовляти різні бази даних; опитува-

ти оточення; консультуватися в експертів; отримувати інформацію; вміти працювати з документами та класифікувати їх.

Думати: організувати взаємозв'язок минулих і сучасних подій; критично ставитися до різних аспектів розвитку наших суспільств, самостійно протистояти невпевненості і складності; займати позицію в дискусіях і виробляти свою власну думку; бачити важливість політичного та економічного оточення, в якому відбувається навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також із навколишнім середовищем; вміти оцінювати твори мистецтва та літератури.

Співпрацювати: вміти співпрацювати і працювати в групах; приймати рішення; залагоджувати конфлікти; вміти домовлятися.

Братися за справу: включатися в проект, бути відповідальним; увійти в групу або колектив і внести свій вклад в загальну справу; довести солідарність; вміти організувати свою роботу; вміти користуватися обчислювальними і моделюючими приладами.

Адаптуватися: вміти використовувати нові інформаційні та комунікативні технології; довести гнучкість в умовах швидких змін; показати стійкість перед труднощами; вміти знаходити нові рішення.

Цей список ключових компетенцій не є вичерпним й остаточним.

Положення про те, що вступ компетенцій базується на досвіді, діяльності студента, ґрунтується на досягненнях теорії навчання (Г.С. Костюк, Ж. Піаже, Л.С. Виготський, Дж. Брунер та ін.). Щоб навчитися працювати – треба працювати, навчитися спілкуванню – спілкуватися, навчитися творчості – брати участь у вирішенні нестандартних, творчих завдань і реальних життєвих проблем. Неможливо прищепити молоді компетенції, необхідні для побудови демократичного суспільства, в авторитарно керованому університеті, де студенти не мають права вибору власної траєкторії навчання, самостійної мотивації і т. п. Набуття компетенцій залежить насамперед від активності студентів, їхньої активної пізнавальної позиції. Тому необхідні реальні навчальні програми як набори професійних навичок, які є результатом досвіду студентів, набутого в повсякденному житті й роботі.

Вирішуючи *друге завдання* дослідження (формулювання вимог до особистості магістра економіки з метою вдосконалення системи педагогічної підготовки магістрів економіки на основі професійних якостей), звертаємося до довідника «Основні професії американського бізнесу» [2]: економісти займаються економічним обґрунтуванням виробництва, просуванням, поширенням і споживанням продукції, що випускається; досліджують попит і пропозицію, формують план споживання ресурсів; формують інформацію для менеджерів, розробляючи плани виробництва і реалізації про-

дукції, стратегію в сфері маркетингу та ціноутворення.

Підготовка економістів вимагає розвитку певних якостей особистості, що відображають скоріше не суму знань, умінь і навичок, а швидкість їх набуття та пристосування до нових умов. А саме: ініціативність, глибина економічного мислення (вміння об'єктивно й оперативно оцінювати події та взаємозв'язку в кожній господарській ситуації, відокремлювати головне від другорядного, прогнозувати тенденції розвитку і вибирати найбільш ефективні рішення); інноваційна активність (готовність і прагнення оновлювати продукцію, технологію, організацію виробництва й управління, долати інертність мислення); ощадливість (уміння знаходити, раціонально розподіляти й економічно витрачати ресурси); психологічна стійкість (почуття власної гідності, самовладання в складних ситуаціях), готовність ще під час навчання робити свою кар'єру.

Робота економіста перетворює безпосередньо не матеріальні предмети праці, а комерційну, технічну і соціальну інформацію, яка тепер все більше пов'язана не з жорсткими планами, нормами, звітами й письмовими угодами, а з комп'ютерною графікою й особистісними контактами, що дозволяють швидко визначити суть проблеми, раціональні варіанти її вирішення та їхні наслідки, зробити оптимальний вибір. Сучасний економіст дві третини часу витрачає на аналіз ринку і фінансів, перспективне прогнозування, роботу з людьми і контроль, навчання кадрів, реорганізацію підприємства відповідно до нових умов.

Експерти, якими були професійні економісти, відзначали, що застосування студентами знань на практиці (кооперативне навчання) допомагає набути досвіду в трьох сферах: підприємництво, готовність працювати і життєві навички. До підприємницьких здібностей експерти віднесли: прийняття рішень; стратегічне мислення; взаємодія з конкурентами; роботу у співпраці, розуміння ризику та нагороди; постановку й досягнення мети. Готовність працювати проявляється в навичках: роботи в командах, здатність до самоврядування, застосування знань і технологій, здатність планувати, прийняття відповідальності, здатність до критичного мислення; зібраність і самодостатність, працездатність і пунктуальність. Життєвими навичками є: комунікаційні навички, соціальні навички, здатність досягати консенсусу, вміння брати на себе відповідальність; самоповага; безконфліктність; витривалість, зміцнення цінностей і етики.

Виконуючи *третє завдання* дослідження, для визначення готовності магістра економіки до виконання професійних завдань застосовуємо професіографічні методик, адже без конкретного знання професії і професійної діяльності важко давати рекомендації щодо оптимізації підготовки магістра економіки.

Термін «професіографія» походить від лат.

«*professio*» – «постійна спеціальність, яка є джерелом існування» і грец. «*grapho*» – «пишу». Професіографія як процес означає професіографічне дослідження, спрямоване на отримання результату – професіограми. Професіограма – документ, який містить дані про професію, або, як у нашому випадку, про що проектується зміни і шляхи вдосконалення професійної діяльності.

Серед вимог до фахівця, зокрема магістра економіки як викладача, який працює в системі «людина – людина», сучасна наука виділяє стійкість до стресів і конфліктів. Взаємодія людей, інтеракція – центральна ланка діяльності викладача економіки (тому цю професію відносять до інтерактивних).

Досить великі вимоги до культури мовлення, її виразності, точності, багатства модуляцій, інтелектуальної та емоційної насиченості, дикції, гучності, розбірливості і т. п. Спеціальне тренування мови корисне для майбутніх магістрів економіки як викладачів.

Особливі вимоги до уважності, і не тільки як операційно-ділової, а й як морально-психологічної якості особистості, зокрема, до таких форм емоційної уваги, як емпатія, співчуття, чутливість до малопомітних зовні, але важливих внутрішніх змін поведінки, самопочуття, настрою партнера по спілкуванню. Без цього неможливий індивідуальний підхід у навчанні, вихованні, будь-якій комунікації.

Більш різноманітними і складними є вимоги до емоційно-вольової сфери інтерактивної професії викладача економіки. Першорядне значення набуває стійкість до неадекватних реакцій на ситуації в професійній сфері. Професійно значущими негативними якостями можуть бути властивості нервової системи, особливості темпераменту, психологічні та морально-психологічні риси та властивості особистості.

Типовим станом під час роботи викладача часто є емоційно-вольове напруження, пов'язане з творчим хвилюванням, відповідальністю, варіативністю ситуацій та їхнім рішенням.

Психологічні вимоги до фахівців, які працюють у системі «людина – людина», досить повно досліджені: стійке хороше самопочуття у роботі з людьми, добре ставлення, чутливість; витримка, вміння стримувати емоції, здатність аналізувати свою поведінку й оточення, розуміти наміри і настрої інших людей; володіння мовою, мімікою, жестами, здатність знаходити спільну мову з різними людьми, вміння переконувати людей; акуратність, пунктуальність, зібраність, знання психології людей. Перешкоджають успіху професійної діяльності: небажання працювати педагогом, недисциплінованість, лінь, зазнайство, невірноваженість, грубість, неповага до людей, невміння і небажання «возитися» з підлеглими, недбалість, схильність губитися в складних ситуаціях, боязнь відповідальності, «начальницька аутичність» – невміння вислухати і зрозуміти ін-

шого, в першу чергу – студента.

Усі названі особливості й вимоги в значній мірі враховані нами у професіограмі магістра економіки. Професіограма містить характеристику основних видів професійно-педагогічної діяльності магістра економіки як педагога: професійна орієнтація й адаптація студентів; діагностика професійної підготовки, вихованості та розвитку студентів, керівництво науковою творчістю студентів, проектування дидактичної системи; дидактичне і методичне наповнення навчання, здійснення навчально-виховного процесу; науково-дослідна діяльність; самоосвіта та підвищення кваліфікації.

З огляду на типові професійно-педагогічні завдання діяльності магістра економіки як педагога, доповнюємо професіограму: сприяння появі мотивації навчання студентів; діагностика і прогнозування розвитку особистості і колективу студентів, розроблення методики навчання, в т. ч. навчання в мережі Інтернет, керівництво науковою творчістю студентів, формування професійних умінь, навичок і способів діяльності студентів; дидактичне і методичне забезпечення навчання, перевірка та оцінка поточних результатів засвоєння навчального матеріалу, контроль і оцінка професійних умінь і навичок студентів; психокорекція професійного розвитку студента, сприяння розвитку самоврядування в групі; професійне виховання, конструювання навчально-виховного середовища.

Наступне доповнення базової професіограми магістра економіки як педагога стосується характеристики значущих професійно-педагогічних

умінь: гностичних, дидактичних, виховних, організаційних, комунікативних, загальноекономічних, інформаційних, проектувальних, прогностичних. На нашу думку, доцільно враховувати вміння, необхідні в процесі спілкування з тими, хто вчиться, з колегами, підлеглими, керівниками вищих ланок і т. п.

Особистісними якостями, яким віддаємо перевагу під час педагогічної підготовки магістра економіки як педагога, є: педагогічна спостережливність, професійна адаптація, здатність до вольового впливу, соціальна відповідальність, комунікабельність, педагогічний такт, вимогливість, розвинена регуляція емоційних станів, організованість, ініціативність, педагогічний гуманізм, образна і словесно-логічна пам'ять.

Висновок. Отже, досліджено зміст ключових і професійних компетенцій магістрів економіки, сформульовані вимоги до особистості магістра економіки. Професіографічна методика дозволила визначити зміст, складові напрямків педагогічної підготовки магістрів в економічному університеті на основі переважаючих видів діяльності магістра економіки, типових професійно педагогічних завдань діяльності педагога вищої школи та його значущих професійно-педагогічних умінь.

Список використаних джерел

1. Альбуханова-Славская, К. А. Стратегия жизни / Ксения Александровна Альбуханова-Славская. – Москва : Мысль, 1991. – 216 с.
2. Business Game Table. – Режим доступу : www.eifoundation.ca/businessgametable.htm.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 03.02.2017

Лебедик Л. В. Формирование общих и профессиональных компетенций будущих преподавателей экономики.

А *Исследуется содержание общих и профессиональных компетенций магистра экономики как будущего преподавателя. Систематизированы требования к личности будущего преподавателя. Выяснены основы программ педагогической подготовки магистров в высших экономических учебных заведениях.*

Ключевые слова: компетенция, общие компетенции, профессиональные компетенции, магистр экономики, будущий преподаватель.

Lebedyk L. V. The Formation of general and professional competencies of future Economics teacher.

S *The article examines the contents of general and professional competencies of Master of Economics as a future teacher. The requirements for the individual of future teacher are systematized. The bases of curricula of masters' teacher training at higher economic educational establishments are shown.*

Key words: competence, general competences, professional competences, master of economics, future teacher.